

Received: 23.03.2021
Accepted: 30.04.2021
Published: 30.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. specjalny: s. 199-204
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.6099
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Daniel Książek*
ORCID: 0000-0002-4893-1707

ZASADY PRAWA

PRINCIPLES OF LAW

Streszczenie: Zasady prawa odgrywają istotną rolę zarówno na gruncie teoretycznym, jak i praktycznym. Są swoistym azymutem dla ustawodawcy w kształtowaniu prawa, jak i interpretatora w procesie stosowania prawa. Szczególnej uwagi wymaga relacja zasad prawa oraz reguł. Koncepcji, która coraz częściej jest przedmiotem analizy na gruncie teoretycznoprawnym.

Słowa kluczowe: zasady prawa, prawo pracy

Summary: Principles of law play an important role both on theoretical and practical grounds. They are a kind of azimuth for the legislator, in shaping the law, as well as the interpreter, in the process of applying the law. The relationship between principles of law and rules requires special attention. A concept that is more and more often analysed on theoretical and legal grounds.

Keywords: principles of law, employment law

Efektywność systemu prawa w procesie oddziaływania na życie społeczne uzależniona jest od jego spójności. Spójności rozumianej jako taki zbiór norm, dla którego w oparciu o spójną wiedzę można odkodować uzasadnienie aksjologiczne. Temu *par excellence* uporządkowaniu służą m.in. zasady prawa. Dotychczas w polskiej kulturze prawnej zasada prawa używana jest w dwóch odmiennych znaczeniach: w znaczeniu opisowym oraz dyrektywalnym¹. Pomimo jednak istniejącego podziału zasad prawa problem ustalenia konsekwencji prawnych w wyniku wyróżnienia terminu „zasady prawa”, czy to w oparciu o materiał ustawowy, czy też stanowiska egzystujące i utrwalone w poglądach doktryny, nie jest problemem nowym i, jest jak się wydaje, ciągle prowokuje ożywioną dyskusję².

* dr; Uniwersytet Jagielloński. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: danielk-siazek@uj.edu.pl

¹ S. Wronkowska, [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992, s. 224.

² S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974,

Konstatacja T. Gizberta-Studnickiego, jakoby pojęcie zasady prawnej w polskiej literaturze prawniczej jest kontrowersyjne i w dogmatyce prawniczej występuje w różnorodnych znaczeniach, jest ciągle aktualna³. Warto zatem pokrótce przybliżyć ową materię, tak aby sprawnie i konsekwentnie posługiwać się aparaturą pojęciową na potrzeby prawa intertemporalnego na terenie prawa pracy. Zabieg ten jawi się jako wyjątkowo uzasadniony, gdyż wielokrotnie zamiennie wykorzystywane są wyrażenia czy też zwroty, takie jak: „zasada prawna/prawa”, „zasada” czy nawet „reguła” w odniesieniu do tej samej instytucji w tym samym tekście, co już apriorycznie wręcz uniemożliwia skłądną nie tylko metodologicznie, ale i logicznie analizę.

Słowo „zasada” zostało „ukute” przez prawników⁴. Jest pojęciem wieloznacznym. W języku prawniczym, w tym w orzecznictwie, nie zawsze odnosi się do dyrektywy postępowania. Używane jest również jako charakterystyka określonego typu rozstrzygnięcia czy też formułuje jakies ogólne oceny. Taki stan doprowadził do konieczności rozróżniania wypowiedzi o charakterze opisowym, oceniającym i dyrektywalnym⁵. Trudność polega jednak na tym, że czytając literaturę czy też orzecznictwo, trudno, a czasem jest to wręcz niemożliwe, odgadnąć, w jakim sensie dany autor czy sąd posługuje się pojęciem zasady czy zasady prawa. Jak się bowiem słusznie wskazuje, mieszanie wypowiedzi o różnym charakterze językowym jest jedną z podstawowych wad prawniczego dyskursu⁶, i to nie tylko w analizowanym zakresie prawa intertemporalnego. Z tego względu warto przypomnieć ową charakterystykę różnych znaczeń sformułowania „zasada prawa”, według wskazanego powyżej podziału ograniczając się do dwóch jej postaci: zasady pojmowania prawa dyrektywalnie oraz pozadyrektywalnie (opisowo), jako powszechnie przyjętego podziału w polskiej kulturze prawnej.

Zasady pojmowane dyrektywalnie odróżniamy od zasad pojmowanych pozadyrektywalnie. W tym drugim przypadku mówimy o zasadach prawnych pojmowanych opisowo. Zasady prawa pojmowane dyrektywalnie to zasady prawa uznane za normy danego systemu prawnego, normy w takim czy innym sensie nadrzędne w stosunku do innych. W przypadku pozadyrektywalnego pojmowania zasad prawa, a raczej ich wyróżniania, dokonuje się na użytek opisu systemu prawnego wskazania powiązań funkcjonalnych zachodzących między normami, ale również wskazania roli społecznej określonej normy czy też instytucji prawnej. O ile w przypadku zasad prawa pojmowanych dyrektywalnie występuje dość jednorodny charakter semiotyczny wypowiedzi, o tyle w przypadku zasad prawa pojmowanych opisowo niezwykle trudno jest wskazać *genus* definicyjny tego, co *in concreto* uznawane jest za zasadę prawa⁷.

Zasada prawa pojmowana opisowo określa sposób ukształtowania określonych instytucji prawnych (przedmiotu unormowania), który to faktycznie występuje albo którego wystąpienie „tylko” jest możliwe⁸. Ukształtowanie to dokonuje się poprzez ustanowienie odpowiednich i powiązanych ze sobą norm prawnych⁹. Uściślając zasadę prawa pojmowaną opisowo, stwierdza się, że zasada prawa w podstawowym ujęciu opisowym oznacza

s. 8; zob. S. Wronkowska, *Sposoby pojmowania „zasad prawa” (dyskusja w Komitecie Nauk Prawnych PAN)*, PiP 1972, nr 10, *passim*.

³ T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, PiP 1988, nr 3, s. 16.

⁴ R. Sarkowicz, *System prawa*, [w:] R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1998, s. 165 i n.

⁵ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 9-10.

⁶ Tamże, s. 10.

⁷ Tamże, s. 28-29.

⁸ Tamże, s. 31.

⁹ Tamże, s. 38.

wzorzec ukształtowania określonego przedmiotu unormowania, który stanowi azymut rozstrzygnięcia określonej kwestii powiązanego z określonym punktem widzenia. Przy czym wzorzec może być wzorcem sprawozdawczym lub projektowanym¹⁰. Wzorzec ów może mieć charakter jedynie pomyślanego lub odtworzonego wzorca¹¹. Ponadto zasady w ujęciu opisowym poddawane są dalszej partycji, w wyniku której wyodrębnia się zasady abstrakcyjne i konkretne. Pierwsze z nich dotyczą wskazanych powyżej ogólnych wzorców, idei wyznaczającej rozwiązanie danego problemu. Z kolei w drugim przypadku zasady odnoszą się do zindywidualizowanych, obowiązujących systemów prawnych¹². Zasady prawa pojmowane opisowo spełniają zazwyczaj kilka funkcji o charakterze argumentacyjnym: historyczną, naukowo-dydaktyczną, praktyczną, budującą podstawy formułowania dyrektyw interpretacyjnych, ale również uzupełniają lukę konstrukcyjną¹³.

W tym miejscu godzi się przytoczyć stanowisko B.M. Ćwiertniaka¹⁴, który na kanwie analizy elementów wyróżniających owe zasady według modelu: kto wyróżnia, co decyduje o wyróżnieniu oraz na czym wyróżnienie polega, doszedł do kilku istotnych z perspektywy zasad w ujęciu opisowym wniosków. Po pierwsze, kryteria wyróżniania zasad opisowych¹⁵ mają mniej lub bardziej oceniający charakter. Odwołują się bowiem do założeń aksjologicznej natury. Ze względu na przypisywane zasadom prawnym w ujęciu opisowym funkcje, np. wypełnianie luki konstrukcyjnej czy też budowanie dyrektyw wykładni, można zauważyć cechy co do zasady przypisywane dyrektywom, co w ocenie B.M. Ćwiertniaka wskazuje, że nie są wypowiedziami opisowymi. Po trzecie, podstawowa funkcja przypisywana zasadom w ujęciu opisowym w procesie badania prawa – funkcja porządkująca – nie sprowadzała się wyłącznie do fazy opisu. Co prawda, zasady te wyróżniano oceniająco, ale sam proces ich wyróżniania łączył się z porządkowaniem jakichś określonych norm wedle oceniająco założonych kryteriów. Stanowisko B.M. Ćwiertniaka nie zawiera jasnej konkluzji prowadzonej analizy, ale dość wyraźnie wskazuje, o ile dobrze rozumiem Autora, wady czy też słabe punkty kryteriów wyróżniania zasad prawa w ujęciu opisowym. Zakładać można, że Autor nie neguje wspomnianego podziału zasad prawa na zasady w ujęciu dyrektywalnym oraz opisowym, a jedynie podkreśla te elementy, które są wspólne dla obu kategorii zasad, co tylko potęgowałoby trudności interpretacyjne, z jakimi będzie borykał się interpretator, odkodując konkretny typ zasad prawa. Przede wszystkim powstaje wątpliwość, czy podział na zasady w sensie opisowym oraz dyrektywalnym, ma charakter podziału logicznego¹⁶. Jeżeli bowiem takiego charakteru nie ma, to konsekwentne posługiwanie się owymi kategoriami będzie wręcz zadaniem niemożliwym, a z pewnością nader utrudnionym.

Zasady prawa pojmowane dyrektywalnie, wbrew temu, co *prima facie* wydaje się oczywistą konstatacją nie jest łatwo odróżnić od zasad prawa pojmowanych pozadyrektywalnie.

¹⁰ Tamże, s. 43.

¹¹ S. Wronkowska, [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii...*, s. 225.

¹² M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012, s. 23; M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 199–200

¹³ M. Kordela, *Zasady prawa...*, s. 25; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 28, 50-51.

¹⁴ B.M. Ćwiertniak, *O pozadyrektywalnych opisowych rozumieniach zasad prawa*, SP 1976/3, s. 52 i n.

¹⁵ B.M. Ćwiertniak odnosi się do kryteriów wyróżnianych głównie przez S. Wronkowską, M. Zielińskiego, Z. Ziemińskiego w S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, oraz J. Wróblewskiego, *Wstęp do systemu prawa cywilnego procesowego. Zbiór studiów*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974.

¹⁶ Problem ten podnosi M. Kordela, *Zasady prawa...*

Pierwszą przeszkodą, którą należy przezwyciężyć, jest ustalenie treści owych zasad. Drugą zaś będzie trudność odróżnienia zasad, które mają tylko charakter czyichś dezyderatów co do kształtu prawa, od zasad które mają przymiot dyrektyw obowiązujących w danym systemie prawa¹⁷. Przy próbach przezwyciężenia owych problemów wykorzystywana jest koncepcja J. Wróblewskiego¹⁸. Zdaniem J. Wróblewskiego zasady prawa należy dzielić na zasady prawa *sensu stricto* oraz zasady prawa o charakterze postulacyjnym¹⁹. Zasady prawa *sensu stricto* to normy systemu prawa pozytywnego wyposażone w cechę zasadniczości. Zasady te są normami wyinterpretowanymi z tekstu prawnego na podstawie dyrektyw wykładni językowej czy też bardziej złożonych dyrektyw interpretacyjnych. Ale co istotne, mogą to być również normy wywnioskowane z innych norm na podstawie reguł wnioskowania²⁰. Z kolei za „zasady prawa” o charakterze postulacyjnym tenże Autor uznawał różnorodne reguły, które uznaje się za ogólne zasady prawa, ale które tymi zasadami nie są jako wypadkowa braku statusu norm prawa pozytywnego, jak również logicznej konsekwencji tychże norm²¹.

Można stwierdzić, że w koncepcji J. Wróblewskiego zasadą o charakterze postulacyjnym jest zasada opisowa w koncepcji S. Wronkowskiej, M. Zielińskiego oraz Z. Ziemińskiego. W koncepcji J. Wróblewskiego już *prima facie* wydają się relewantne element obowiązowania prawnego oraz element nadrzędności. Zasady-postulaty nie są, co już wskazano, wiążące prawnie, w odróżnieniu od zasad prawa *sensu stricto*, które takowy przymiot posiadają. Przedmiotowe zagadnienie precyzyjnie wyjaśniają S. Wronkowska, M. Zieliński oraz Z. Ziemiński²². W zaleceniach tychże Autorów w zakresie wspomnianego problemu w sytuacji próby rozwiązywania problemu (zagadnienia prawniczego) z odwołaniem się do zasad prawa pojmowanych dyrektywalnie należy potwierdzić status zasady jako obowiązującej prawnie. Jeżeli odpowiedź jest pozytywna, to należy wskazać przepis prawny, który jest podstawą takiego wniosku, oraz to, w jaki sposób został interpretowany czy też jakie reguły inferencyjne legły u podstaw wywnioskowania norm z innych norm, norm wyinterpretowanych z ustaw. W przypadku zaś uznania zasady za obowiązującą prawnie w oparciu o poglądy doktryny należy wskazać fakty, które okazały się faktami relewantnymi, aby taki wniosek wyprowadzić. Przy czym stanowczo wspomniani Autorzy podkreślają, że żadnej dyrektywy nie można uznać za zasadę prawa, jeżeli nie można wskazać podstaw uznania owej zasady za wiążącą prawnie.

W kontekście zasad prawa w ujęciu opisowym dość znamienne jest stanowisko autorów owego podziału. W ocenie jednego z nich, M. Zielińskiego, na czas sformułowania tegoż podziału wskazanie kryteriów, dzięki którym nauka prawa może rozróżnić zasady pozady-

¹⁷ M. Zieliński, [w:] S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 53.

¹⁸ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 255-260; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 53 i n.

¹⁹ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii...*, s. 255-260; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 53 i n.; J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1965, nr1(42), s. 18-20.

²⁰ J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące...*, s. 18; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 53 i n.

²¹ J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące...*, s. 21; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 53 i n.

²² S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 57.

rektywalne, jest zadaniem zarówno skomplikowanym, jak i możliwym do zrealizowania tylko na wysokim poziomie ogólności²³. Jako jeden z argumentów Autor wskazuje, iż fakt wielorakiego pojmowania terminu „zasada prawa” jest ignorowany jako dostateczna podstawa rozgraniczenia jego rozumienia. Skutkuje to łączeniem owych możliwych sposobów w bliżej nieokreślone i nader niespójne semiotycznie pojęcie. Dochodzi bowiem do łączenia elementów dyrektywalnych z elementami opisowymi. Sytuację taką dostrzega M. Zieliński m.in. na terenie postępowania cywilnego czy też karnego²⁴, podkreślając jednocześnie wyrazistość rozróżnienia dokonywanego przez M. Cieślaka²⁵. Trudno zatem stwierdzić, iż konstatacja M. Zielińskiego sprzed kilkadziesiątu laty znacznie straciła dzisiaj na aktualności.

Podkreślenia wymaga fakt, który również wydaje się nagminnie pomijany, iż powoływanie się na zasadę w ujęciu dyrektywalnym obliguje dany podmiot do wskazania, co dana zasada nakazuje, oraz podstawy uznania danej zasady za prawnie obowiązującą i donioślejszą od innych norm prawnych. Podmiot niebędący w stanie wywiązać się z tego obowiązku balansuje pomiędzy formułowaniem niewiążących postulatów a formułowaniem ocen mogących spełniać założenia ocenne danych aktów interpretacji i/lub wnioskowań prawniczych²⁶. Dodać tylko można, że zasady prawa nie są stosowane tak jak inne normy systemu, a wyznaczone przez nie stany rzeczy, które są realizowane lub mają zostać zrealizowane, dekoduje się również poprzez inne normy tego systemu, poprzez tworzenie norm o odpowiedniej treści, odpowiednią ich interpretację, ale również poprzez stosowanie norm niebędących zasadami oraz wykonywanie swoich praw²⁷.

Godzi się zaakcentować, że B.M. Ćwiertniak był jedną z niewielu osób w nauce prawa pracy, która poświęciła swoją uwagę naukową między innymi tematyce zasad prawa. Co niewątpliwie wyróżniało tego Autora, to wysoki poziom teoretycznoprawnej analizy, która jest warunkiem koniecznym wszelkiej, bez względu na model, prawidłowej wykładni prawa²⁸.

Bibliografia

- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.
- Ćwiertniak B.M., *O pozadyrektywalnych opisowych rozumieniach zasad prawa*, SP 1976/3.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, PiP 1988, nr 3.
- Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012.
- Książek D., *Intertemporalna kategoryzacja przepisów prawa pracy*, Warszawa 2020.
- Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Sarkowicz R., *System prawa*, [w:] R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1998.

²³ M. Zieliński, [w:] S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 32-33.

²⁴ Tamże, s. 36.

²⁵ Tamże, s. 37.

²⁶ Tamże, s. 209.

²⁷ S. Wronkowska, [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii...*, s. 226.

²⁸ Tekst „Zasady prawa” jest częścią monografii: D. Książek, *Intertemporalna kategoryzacja przepisów prawa pracy*, Warszawa 2020, s. 78-82.

Wronkowska S., *Sposoby pojmowania „zasad prawa” (dyskusja w Komitecie Nauk Prawnych PAN)*, PiP 1972.

Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.

Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974 oraz J. Wróblewski J., *Wstęp do systemu prawa cywilnego procesowego. Zbiór studiów*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974.

Wróblewski J., *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1965, nr 1(42).

Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.

Zieliński M., [w:] S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.